

Štěpánková, Olga; Šabata, Jaroslav

Kontrola hospodářských orgánů ve světle leninského stylu práce

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1962, vol. 11, iss. G6, pp. [43]-65

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111478>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

OLGA ŠTĚPÁNKOVÁ—JĀROSLAV ŠABATA

KONTROLA HOSPODĀŘSKÝCH ORGĀNŮ
VE SVĚTLE LENINSKĚHO STYLU PRÁCE

Kontrola činnosti správy podniku je neoddělitelnou stránkou řídicí a organizační práce strany při výstavbě socialismu. Bez práva kontrolovat hospodářské orgány by prakticky nebylo možno účinně zabezpečit stranické řízení v hospodářství. Právo kontroly nelze proto redukovat na jednu z běžných forem organizační práce strany; zrcadlí se v něm stěžejní otázky vzájemných vztahů mezi socialistickou ekonomikou a politikou.

Právo kontroly, jež určuje, aby stranické organizace udržovaly styk s vedením závodu, požadovaly zprávy o hospodářské činnosti, projednávaly plnění výrobních plánů, upozorňovaly na nedostatky a aktivně se podílely na jejich odstranění, aniž tak bude nahrazováno vedení závodu,¹ bylo zakotveno ve stanovách naší strany jejím X. sjezdem (1954). Otázky, které tvoří jeho konkrétní náplň, však vyvstaly v praxi stranických organizací mnohem dříve — zároveň se vznikem socialistického zřízení v naší zemi. Otázkami forem, metod a stylu stranického řízení hospodářství se proto zabývaly stranické orgány všech stupňů od samého počátku socialistické výstavby.

Z hlediska vnitřního vývoje těchto otázek mělo mimořádný význam zasedání ÚV KSČ v září 1951 a období, které po něm bezprostředně následovalo. Stranická jednání konaná v té době probíhala ve znamení kritiky sektářských a byrokratických metod práce. Rozbor sektářských a administrativně byrokratických tendencí v tehdejší době však nevedl k stanovení takové linie v základních otázkách stranického řízení hospodářství, která by po všech stránkách směřovala k důslednému uplatňování vedoucí úlohy strany. Odmítnutí snah nahrazovat státní a hospodářské orgány, jež se v praxi stranických orgánů a organizací silně prosazovaly v období předcházejícím (po Únoru), často ústilo ve snižování úlohy strany a jejích orgánů. Požadavek nenahrazovat hospodářské orgány se často chápal tak, že stranické organizace se nemají „vměšovat do kompetence“ hospodářských orgánů, že se nemají zabývat hospodářskými otázkami konkrétně, přímo, bezprostředně apod. Zkreslení správného požadavku nenahrazovat hospodářské orgány podněcovalo mezi pracovníky v mimostranických institucích tendence vymýkat se stranickému řízení a kontrole.²

Snižování a oslabování vedoucí úlohy strany na poli každodenní hospodářské výstavby vycházelo na první pohled z různých zdrojů a nezřídka se projevovalo v protikladných formách. Nesprávně orientovaná aktivita v poměru k hospodářským orgánům se prolínala s tendencemi k pasivitě. Z extrému sektářských tendencí vedoucích k nahrazování hospodářského vedení přecházela část stranických funkcionářů k oportunistickému podléhání živelnosti.³

Rozhodující překážkou úspěšného a rychlého překonání všech těchto negativ-

ních projevů v politické činnosti stranických organizací byly ovšem vlivy spjaté s kultem osobnosti. Nejhlubší příčiny sektářských a byrokratických kazů v metodách a stylu stranické práce vyvěrajících z těchto vlivů v té době nebyly a v době před XX. sjezdem KSSS ani nemohly být — v plně šíři rozpoznány. Fakt, že vedoucí úloha byla oportunisticky snižována zesiloval odtrhávání politické činnosti od řešení praktických úkolů hospodářské výstavby, nahrazování živé práce s lidmi bezobsažným a samoučelným administrováním.⁴ Boj za uvedení práva kontroly hospodářských orgánů v život po X. sjezdu strany se tak stal současně bojem za překonání všech tendencí snižujících vedoucí úlohu strany na úseku řízení hospodářství, zkreslujících leninský styl stranické práce. A naopak: boj za uplatnění leninského stylu práce zvyšoval účinnost stranické kontroly hospodářských orgánů, vtiskoval jí správný smysl.

Kladné výsledky tohoto úsilí se nejvýrazněji odrážejí v příznivém vývoji národního hospodářství v letech druhé pětiletky, v růstu ekonomické a politické síly našeho zřízení. Elementární zásady kontroly hospodářských orgánů, zvláště vyžadování zpráv o plnění plánu a o hospodářských úkolech, všeobecně přešly do praxe řídicí a organizační činnosti stranických organizací. Otevřené snahy představitelů hospodářských orgánů vymykát se stranickému řízení téměř vymizely.

Jako nikde v přírodě a společnosti, ani na poli obnovování a rozvoje leninského stylu práce nebyl však pokrok přímočarý a automatický; uskutečňoval se v boji s administrativně byrokratickými a oportunistickými tendencemi. *Souhrn forem a metod práce, organizačních návyků a ideově politických hledisek, jejichž organická jednota tvoří styl politické práce*, se v praktické činnosti širokého aktivu stranických funkcionářů a vedoucích pracovníků (hospodářských, odborových atd.) měnil postupně a zdaleka ne ve všech případech (máme-li na mysli *jednotlivé funkcionáře*) rovnoměrně a dokonale. Setrvačná síla starého myšlení působila pochopitelně i zde.⁵

Nové podněty dostalo úsilí o všestranné pozvednutí úrovně řídicí a organizační práce strany v poslední, současné etapě vývoje — v období mezi XXII. sjezdem KSSS a XII. sjezdem naší strany (podzim 1961—podzim 1962). Zkušenosti z vývoje hospodářství v uplynulém roce (1961), zvláště nesprávné využívání vyšší pravomoci (nadřazování místních zájmů nad zájmy celospolečenské, přednostní plnění lehčích úkolů před úkoly obtížnějšími)⁶ a především potřeba řešit nové, složitější a náročnější úkoly rozvoje vyspělé socialistické společnosti vyhrotily i otázky dalšího zdokonalování kontroly hospodářských orgánů.

To dokazují i kritické rozborů politické a organizační práce strany v nejzávažnějších soudobých stranických dokumentech,⁷ jakož i v materiálech stranického tisku a místních stranických orgánů, z jejichž poznatků a závěrů čerpá i naše studie.⁸

I.

Teoretický rozbor problémů souvisejících s úsilím strany o další všestranné zdokonalení kontroly hospodářských orgánů nemůže obejít otázku, jak vlastně chápat rozpory, jejichž výrazem je boj proti nesprávným tendencím (ať už oportunistickým či sektářským a byrokratickým) při uplatňování vedoucí úlohy strany. Že jde o rozpory politického života a že je jako takové musíme posuzovat, rozumí se samo sebou.

Co však rozumíme pod pojmem *politika* ve společnosti, ve které zvítězil socialismus, ve které není vykořisťovatelů, ve které jsou všichni občané (v třídním smyslu) *pracující*?

Politiku — jak známo — chápou marxisté jako výraz třídního boje. *Politika je boj mezi třídami*.⁹ Znamená to, že všechny rozpory, které se v politickém životě naší socialistické společnosti projevují, lze vysvětlit bojem mezi třídami? Lze například vysvětlit rozpory, které vznikají v důsledku těch či oněch tendencí oslabujících vedoucí úlohu strany, bojem mezi kapitalistickými a socialistickými silami?

Pravda, máme-li na mysli různé nesocialistické ideové vlivy, které se čas od času vynořují, v podobě různých maloburžoazních nálad a pronikají i do strany,¹⁰ pak je věc jasná. Avšak touto stránkou věci se problém nevyčerpává. Již proto ne, že z hlediska vnitřního vývoje nevystupuje jako nositelka maloburžoazních (či buržoazních) idejí žádná kompaktní nepřátelská třídní síla. Především však proto, že jakmile dospěl boj tříd ke svému historickému rozuzlení — ke vzniku diktatury proletariátu — vyvstal před masami pracujících a jejich stranou úkol *v ý s t a v b y* (a to znamená především ekonomické výstavby) nového řádu, jehož obsah se zdaleka nevyčerpává bojem proti nepřátelským třídním silám. K vyřešení tohoto úkolu soustřeďuje strana úsilí celé společnosti, jakmile je definitivně vyřešena otázka moci. Těžisko politiky se přesouvá na pole výstavby, politika se stává především *politikou ekonomickou*.¹¹

Úkol výstavby je v samé podstatě odlišný od úkolu svrhnout moc kapitálu a zmařit pokusy o restauraci buržoazní moci. Z toho neplyne, že by neexistovala vnitřní souvislost mezi oběma stránkami politiky strany. Kořeny politiky — jak známo — tkví v ekonomice. Z ekonomiky vyvěrají stěžejní zájmy tříd a k ekonomice směřují. *Politika je koncentrovaný výraz ekonomiky*.¹² Úkol výstavby nového řádu je tedy úkolem povýtce politickým; koncentrují se v něm třídní zájny mas.

Podstata politiky budování nového řádu však není přímo určena bojem proti nepřátelským třídám. Pokusy ignorovat tuto skutečnost (reprezentované zvláště praxí, která vyvěrala ze Stalinovy poučky o zostřování třídního boje s rostoucími úspěchy výstavby socialismu) nutně vedly k odtrhávání politické činnosti strany od praktických úkolů organizátorské a výchovné práce. Z těchto tendencí se rodil administrativně byrokratický styl práce.

Politika výstavby socialismu, jakož i politická organizace této výstavby — socialistický stát, není tedy politikou a politickou organizací ve starém slova smyslu. *Její podstatou je budovatelská činnost mas při výstavbě nového řádu*. Její obsah je určen tím, že masy bojují samy se sebou, s nánosem starých idejí a návyků, se vším oním „prokletým dědictvím“ kapitalismu, které brzdí rozvoj jejich tvořivých sil; je to boj, v němž se masy učí prakticky chápat a uskutečňovat své stěžejní zájmy a cíle ztělesněné v komunistickém programu výstavby beztřídní společnosti.

Tento boj, jež Lenin nazval největším a nejtěžším,¹³ není ještě zdaleka dobojován. Rozpory, z nichž tento boj vyvěrá, lze řešit jedině prohlubováním a rozvíjením vedoucí úlohy strany, posilováním všech prvků uvědomělé socialistické činnosti. Jakékoliv snižování významu cílevědomého a soustavného úsilí strany a mas na poli výstavby je v příkrém rozporu s potřebami progresivního vývoje socialistické společnosti. Jen posilováním a rozvíjením politické činnosti strany, jejíž kritéria vyvěrají z *třídních zájmů pracujících* (chápeme-li třídní zájem

jako protiklad dílčích, místních, úzkých zájmů, jako zájem celospolečenský) je myslitelný vývoj vpřed, přeměna diktatury proletariátu ve všelidový stát a všelidového státu v komunistickou samosprávu, přeměna společnosti třídní jednoty ve společnost beztřídní, přeměna politické organizace společnosti v nepolitickou.¹⁴

Pro názornější pochopení otázky charakteru rozporů, které v politické činnosti strany vznikají, a zvláště pro pochopení vnitřní souvislosti této otázky s problémy kontroly hospodářských orgánů uveďme tento příklad:

Dne 11. října 1961 uveřejnilo Rudé právo pod nadpisem „Kritický hlas pracujících nelze umlčet“¹⁵ článek, jenž odsuzoval nesprávné jednání některých hospodářských a stranických pracovníků Závodu Jana Švermy v souvislosti s přemístěním dvou pracovních provozů „Šumavská“. K tomuto přemístění došlo poté, když tyto pracovníce kritizovaly nedostatky v práci a nesprávnosti v počínání některých mistrů, kteří preferovali několik dělnic, uchylovali se k administrativnímu postupu při zpřesňování norem¹⁶ a dopouštěli se dalších chyb. Přemístěním, k němuž došlo v rámci reorganizace závodu, byly obě pracovníce hmotně i morálně poškozeny. Odpovědní pracovníci zdůvodnili své kroky vůči jedné ze soudružek tím, že její kritiku označili za projev „skrytého třídního nepřátelství“.¹⁷ Článek celý postup kvalifikoval jako *šikanování* pro kritiku.

Aniž bychom přikládali přemrštěný význam události, která se stala podnětem k napsání článku s tak širokou publicitou, jakou skýtá ústřední stranický orgán, je zřejmé, že v celé historii, která předcházela uveřejnění článku, a v událostech, které po jeho uveřejnění následovaly, se odrážejí základní problémy stranické kontroly hospodářských orgánů a stranického řízení hospodářství.

Největší pozornost vzbuzuje ta skutečnost, že již zhruba rok před uveřejněním článku docházely celozávodnímu výboru v Závodech Jana Švermy stížnosti na poměry v provozu „Šumavská“. O „nepřístojnostech“ se však hovořilo v okruhu odpovědných pracovníků jen v náznacích. Konkrétnější obrysy nabyla situace poté, když koncem ledna 1961 výbor jedné ze základních organizací závodu navrhl k odvolání a přeložení na jiné pracoviště jednoho mistra pro jednání, jež budilo veřejné pohoršení. Na celozávodní výbor a podnikovou kontrolu nepřestaly však docházet stížnosti a připomínky. Případ mistra N. nebyl ojedinelý.¹⁸

Celozávodní výbor strany proto rozhodl provést průzkum stranické práce v závodě. Na základě zprávy z průzkumu přijal pak v březnu usnesení, podle něhož byl odvolán z funkce předseda výboru základní organizace (pracovním zařazením mistr); zproštěn funkce byl i předseda dílenského výboru odborové organizace (rovněž mistr). S některými pracovníky, členy strany, bylo zavedeno stranické disciplinární řízení a o čtyřech pracovnících (zařazením to byli vedoucí mistr, vedoucí oddělení technické kontroly, mistr a seřizovač) bylo rozhodnuto přehradit je na jiná pracoviště mimo provoz a nedávat je do politických a hospodářských funkcí. Kromě těchto kádrových opatření usnesl se celozávodní výbor projednat závěry průzkumu ve výboru organizace a na členské schůzi, uložit podnikovému řediteli, aby svolal na závodě aktiv k projednání a objasnění hospodářských úkolů, zvláště úkolů technického rozvoje, a konečně svolat aktiv stranických, odborářských a hospodářských funkcionářů celého závodu „Šumavská“ a vyvodit z případu poučení.

Usnesení celozávodního výboru se mohlo stát podnětem k aktivizaci členů strany a všech pracujících, nebylo však důsledně plněno. Zárodek této nedůslednosti je však patrný již v jednání celozávodního výboru a v usnesení samém. Přestože z materiálu průzkumu vyplynulo, že předseda organizace mistr M. se bezprostředně podílel na nepřístojnostech, které pobuřovaly pracující (protěžoval některé pracovníce, štipal jin kontrolní listky, aniž byly v závodě, zúčastňoval se pitek na středisku), zůstal členem výboru. Ve funkci střediskového mistra si pak počínal vůči kritizujícím pracovním způsobem, který nenechával nikoho na pochybách, že k poznání a uznání svých chyb nedospěl. O tom, že řešení případu zůstalo stát v půli cesty, svědčila však ještě řada jiných věcí. Disciplinární řízení se vlekla nepřipustně dlouho (nebyla skončena ještě koncem roku), nikterak se nezvýšil zájem celozávodního výboru o poměry v organizaci a v závodě, nebyla plněna usnesení zavazující některé uvolněné funkcionáře k pravidelnému a častějšímu docházení do závodu. V celkové práci stranické organizace se nic podstatného nezměnilo. Mezi pracujícími vznikl dojem, že se celá věc „ututlala“.

V atmosféře charakterizované typickými příznaky oportunistického postoje k stranické práci a stranickým usnesením, v situaci, kdy bezzásadovost nabývala vrchu nad zásadovostí, prosazovaly se nutně dál negativní tendence v práci řady funkcionářů. Po půl roce dospěly věci tak daleko, že na návrh mistra M., bývalého předsedy organizace, využili někteří odpovědní pra-

covníci závodu příležitosti, která se naskytlá v souvislosti s reorganizací závodu, a „nejnepohodlnější“ pracovnice přemístili.

Stížnost soudružek na nesocialistické jednání hospodářských pracovníků, adresovaná Ústřednímu úřadu státní kontroly v Praze (opis byl postoupen Krajské odborové radě a redakci Rudého práva), však zvrátila předpokládaný „klid“ jenž měl nyní — podle předpokladů odpovědných pracovníků i stranických funkcionářů — nastat. Měsíc po odeslání stížnosti vyšel článek v Rudém právu. Vyšel v době, kdy strana mobilizovala všechny své síly do boje proti nedostatkům a potížím, které se v našem národním hospodářství začaly projevovat v průběhu roku 1961.

Je proto přirozené, že se stal podnětem k širšímu posouzení situace v celém závodě. Byro krajského výboru strany přijalo usnesení, jímž se ukládalo městskému výboru strany v Brně provést v Závoděch Jana Švermy průzkum, vyvodit z něho závěry pro stranickou práci a seznámit s nimi aktiv stranických funkcionářů. Dvouměsíční průzkum zvláštní komise¹⁹ vyústil ve vypracování obsáhlé zprávy, kterou projednalo zasedání pléna MěstV KSC 30. ledna 1962. Širší veřejnost byla s výsledky průzkumu seznámena obsáhlým článkem v Rudém právu dne 7. dubna 1962.²⁰

I zběžné posouzení všech materiálů dokazuje, že se v průběhu jednání a řešení případu výrazně prosazovala tendence spjatá s úsilím pochopit celý případ v hlubších souvislostech, z hlediska aktuálních potřeb politické práce strany, zvláště pak z hlediska potřeb rozvoje našeho národního hospodářství. Výslovně o tom hovoří autoři článku ze 7. dubna: „Něslo jen o nápravu a odpověď na nedostatky uvedené v Rudém právu,“ píše, „ale článek se stal výrazným podnětem pro širší hodnocení stranické práce... V naší práci nám velmi pomáhaly myšlenky, podněty a závěry XXII. sjezdu KSSS a listopadového zasedání ÚV KSC. Především jsme ve stranické organizaci Závodů Jana Švermy zkoumali, jak odpovědně, závazně a bezprostředně je spojována stranická práce s hospodářskými úkoly, jak konkrétně a s jakou znalostí věci je uskutečňováno řízení. Proto jsme věnovali zvýšenou pozornost především tomu, jak je uplatňována vedoucí úloha strany, zvláště pak právo kontroly stranických organizací a orgánů vůči hospodářskému vedení.“

Tento zásadní přístup k věci, diktovaný naléhavými potřebami našeho společenského vývoje,²¹ však nesdíleli od samého počátku všichni funkcionáři. Jako vždy, jde-li o zásadní otázky, které je třeba řešit nově, projevovaly se i zde tendence smířlivé, oportunistické; staré se bránilo novému. Někteří pracovníci přikládali nepřiměřený význam druhořadým okolnostem, poukazovali na ty či ony nedostatky nebo vlastnosti soudružek, které byly přemístěny. Zdánlivě rozšafně poukazovali na to, že není třeba dělat z věci „aféru“ a prozrazovali tak, že se sami na historii povrchně jako na aféru dívají, že nejsou s to přenést se přes některé vnější momenty případu a chápou jej zcela izolovaně.

Oportunistická nedůslednost a polovičatost v postupu celozávodního výboru Závodů Jana Švermy, která se projevila již v první fázi řešení případu (před uveřejněním článku v Rudém právu), projevila se v plné síle i po uveřejnění článku.

Vlny osobní, prestižní a nezásadové reakce na článek, které se odrazily v odmítání kritiky a v názorech kolujících v celozávodním výboru Závodů Jana Švermy, podle nichž kritika v Rudém právu „podlomila autoritu strany“ na závodě,²² doznívaly ještě na zasedání MěstV KSC v lednu 1962 i na aktivu v závodě, jenž potom následoval. Oportunistická logika argumentů a psychologie nositelů těchto tendencí se nejhluběji zračila v údivu, s nímž komentovali snahy o zásadní a širší zhodnocení stranické práce v závodě. „Proč tak najednou?“ Zvykli si na určitý styl práce i na určité nedostatky a nyní se jim zdál postup vyšších stranických orgánů „tendenční“ (musí se najít „obětní beránek“ apod.).

Nejcharakterističtějším projevem tohoto postoje byl názor, jenž měl živnou půdu i mezi mnohými funkcionáři mimo závod a který se projevil i mezi členy průzkumové komise, že totiž není správné vytýkat „tak ostře“ soudruhům chyby a nedostatky, které se ve větší míře nebo menší míře vyskytují i v jiných závodech. Za tímto „spravedlivým“, „objektivním“ (ve skutečnosti ovšem objektivistickým) hlediskem se skrývaly nejen běžné smířlivé a oportunistické sklony, výhrz i zásadní nepochopení nutnosti všestranně pozvednout a prohloubit stranické řízení a kontrolu hospodářství. Jednání stranických orgánů ve svém souhrnu však jednoznačně směřovalo proti těmto názorům. Správné stranické hledisko se prosadilo v posouzení případu soudružek (nespravedlivá rozhodnutí byla zrušena a odpovědní pracovníci disciplinárně potrestáni) i v rozboru stranické práce v celém závodě.

V článku „Kontrola za účasti pracujících — klíč k účinnějšímu řízení“ se k tomu praví: „*Dosavadní metody a zaběhnutý systém stranické práce i úroveň řízení na všech stupních v Závoděch Jana Švermy neodpovídají nutným požadavkům a potřebám doby a již nestačí k tomu, aby byly urychleně řešeny nedostatky a potíže, které v podniku jsou, aby se dále*

úspěšně rozvíjela výroba i celkový život pracujících.“ K tomuto zjištění se pak váže i hlavní závěr, podle něhož je nutné „*urychleně zlepšit a prohloubit uplatňování práva kontroly stranickými organizacemi a orgány vůči hospodářskému vedení*“.²³

Zvolený příklad představuje celý shluk rozličně se střetajících tendencí a rozporů. Ať už jde o rozpory mezi kritizujícími pracovníci a kritizovanými pracovníky, nebo o rozpory mezi těmi členy strany (a orgány), kteří hájili stranické stanovisko, a těmi, kteří jednali nestrannicky nebo se k nestrannickému jednání stavěli smířlivecky. Žádný z těchto rozporů však bezesporu neoznačíme za projev boje mezi třídami. Pravdivost této teze demonstruje ostatně zcela přesvědčivě, byť i nepřímou, postup funkcionářů, kteří kritiku řadových pracovníků jednoduše kvalifikovali jako snahu třídního nepřítelů narušit socialistické soužití kolektivu a dopouštěli se tak sami hrubého porušování zásad socialistického soužití.

Charakteristickým rysem všech sledovaných tendencí je ta skutečnost, že nejsou výrazem nějakého zvláštního ideově politického směru. Ani přímí nositelé nesprávných metod práce, ani ti straničtí a odboroví funkcionáři, kteří svým smířlivectvím a pasivitou umožnili vznik nezdravých poměrů na daném pracovišti, nepředstavují skupinu lidí, kterou by pojily určité protistranické zásady či program. Právou je pravý opak. Mnozí z nich jsou straně oddaní a vykonali mnoho dobrého. Chyby, které se v jejich činnosti projeví, bychom mohli nejlépe charakterizovat jako *oportunismus v praxi*. To platí nejen pro tento případ, nýbrž pro množství podobných zjevů v našem společenském životě.²⁴ Obrazně vyjádřeno, prorážejí spodní proudy nesocialistického myšlení hladinou politického dění ve své *morálně psychologické* podobě; v nejrůznějších projevech *nedbalosti a pohodlnosti* při realizaci stranické linie, v *nevšímavosti a nevědomosti* k projevům porušování společenského zájmu, v *nedůslednosti a polovičatosti* při prosazování stranické linie atd. atd.

Společným jmenovatelem všech těchto projevů nesprávného postoje k naléhavým otázkám společenského života je nedostatek *politické aktivity*. Nejde ovšem o nedostatek absolutní, nýbrž relativní. Jde o nedostatek vzhledem k novým, složitějším úkolům. Tím méně jde o kvantitativní míru aktivity (v některých případech chybí ovšem i „kvantita“ — máme-li na mysli případy „pohodlných“ funkcionářů). Jde o nedostatek, který plyne z nepochopení podstatných úkolů současnosti, z nedostatečně hlubokého poznání a studia praktických otázek politické práce. Nejde konečně (máme-li na mysli souhrn těchto jevů a ne ojedinělé případy) ani o nedostatek aktivity, jenž by vyvěral z protistranického postoje, ze záměrného nepřátelství vůči straně a jejím cílům. Jde o nedostatek, který plyne z otupení komunistické ideovosti, vnitřně špjaté se sklonem nadřazovat osobní zájmy zájmům společenským. (Závislost obou stránek věci je oboustranná: individualistické tendence podrývají komunistickou ideovost a naopak: ideová dezorientace, vystupující často ve formě „rozčarování“ a „únavy z politiky“, ve formě maloburžoazně radikálních či reformistických ideologických forem, posiluje individualistické tendence.)

Navenek jen zřídkakdy vystupuje nedostatek aktivity jako čirá nečinnost, jako prosté a snadno rozpoznatelné nicnedělání. Mnohem častěji jde o zvláštní druh aktivity — o aktivitu ve svém konečném výsledku samoučelnou, o aktivitu byrokratickou, zastíranou politickou frází. V motivech této aktivity působí silným tlakem běžné formy individualistického sebevědomí (neskromnost, povýšenost, samolibost, ješitnost — v hrubé a krajní podobě kariérismus atd.), jejichž nutným průvodním zjevem je nesebekritičnost, neobjektivní oceňování vlastní činnosti,

a které spadají vjedno s nesprávným oceňováním potřeb „věci“, jakož i se špatným poměrem k lidem, neochotou vyvozovat poučení a závěry z činů a názorů kolektivu.

Politické a společenské důsledky všech těchto nesocialistických morálně psychologických tendencí jsou nabíledni: prostředí, v němž se hromadí prvky staré morálky, v němž vztahy mezi lidmi, mezi odpovědnými pracovníky přestávají být určovány společenskými zájmy, vytváří příznivou půdu pro vznik nejružnějších bezzásadových, amorálních seskupení („klik“, „part“ atd.), která v krajních případech dospívají k porušování socialistické kázně a zákonnosti, zneužívání moci, k potlačování kritiky, klamání státu a strany i osobnímu obohacování.

Objektivní logiku všech těchto tendencí nelze ovšem redukovat na jejich morálně psychologickou formu. Tyto tendence mají hlubší, historický základ. Jsou produktem nedávných sociálních poměrů v naší zemi. Nelze je proto posuzovat jako náhodné chyby a nedostatky jednotlivých lidí, nýbrž jako odraz dozrívajících vlivů celé předcházející společenské epochy. I když staré formy myšlení svůj ekonomický základ (tj. soukromovlastnické formy hospodaření) ztratily, prosakují přesto ještě celým společenským životem a jejich hromadný ráz jim propůjčuje charakter objektivní síly; jsou sociálně psychologicky determinovány. Obměnou Marxova výroku bychom zde mohli napsat, že i nepokrokové ideje — i když již masy neovládají, stále ještě masově působí — (a pokud působí masově), jsou materiální silou.

Z těchto skutečností zřetelně vyplývá omezenost všech pokusů hledat cestu k dalšímu zvyšování úrovně kontroly hospodářských orgánů jinde než v úsilí strany o všestranný rozvoj politické aktivity mas. Jen všestranný rozvoj aktivity všech pracujících je účinným prostředkem k progresivnímu vývoji každého pracovního kolektivu i celé společnosti. Čím širší, rozhodnější a soustavnější bude kontrola opírající se o politickou aktivitu mas, tím menší pole působnosti budou mít nejružnější negativní tendence. „Nemůže být všestrannější kontroly, než je veřejné mínění zacílené proti nezdravým zjevům, proti trpění nedostatků ve výrobě, proti škodlivým lokálním zájmům. Takové mínění se utváří tam, kde organizace rázně potírají jakékoliv projevy omezování a potlačování kritiky, lhostejného, přezíravého vztahu k lidem a jejich podnětům... *Široká masová kontrola vede hospodářské pracovníky k vyšší odpovědnosti za svěřený úsek, k bezvýhradnému dodržování stranické a státní disciplíny.*“²⁵

Jakékoliv jiné hledisko je neslučitelné s marxistickým chápáním procesu rozvoje socialistické společnosti. Tendence, které od tohoto hlediska ustupují, zákonitě dospívají k abstraktnímu, nehistorickému pohledu na ty či ony zjevy nesocialistické ideologie a morálky, nekomunistického myšlení a jednání. Jejich praktickým důsledkem je moralizující pojetí výchovy kádřů a mas. Nedůslednost, nezodpovědnost, lhostejnost ke společenským zájmům a všemožné jiné projevy nekomunistické morálky se prostě redukují na „špatnosti“ a „nemorálnosti“ lidí, cesta k nápravě se hledá v nápravě morálky v úzkém, idealistickém slova smyslu. Tyto tendence zužují smysl a úkoly výchovné práce strany — zaměňují politiku za pedagogiku, odtrhávají úkoly výchovy od celkové organizátorské práce strany na poli budování nového řádu. Ztotožňují projevy staré morálky (právě proto, že je jich ještě mnoho) s podstatou socialistického řádu; zaměňují individualistické vlastnosti jednotlivých odpovědných pracovníků za socialistické společenské vztahy.

Těmito rysy je charakterizována maloburžoazní kritika nedostatků a chyb so-

cialistického společenského a politického života. V její atmosféře se ztrácí reálné proporce progresivních a záporných jevů, zastírají se živé a mohutné tvořivé síly, které jsou skryty v lidu, oslabuje se čínorodý optimismus pracujících.

Z této atmosféry se rodí sektářská úzkoprsta u těch členů a funkcionářů strany, kteří úkoly výchovy mas chápou zúžené, kteří nepochopili, že do praktické výstavby socialismu je možno a nutno zapojovat nejšířší masy pracujících (včetně vrstev politicky nejméně vyspělých), že ty či ony projevy reakčních názorů nejsou v žádném případě důvodem k tomu, aby jejich nositelé byli vylučováni z účasti na praktickém řešení otázek výstavby, aby se komunisté od nich odtahovali a považovali to nadto za projev zvláštního uvědomění.²⁶

Na tomto pozadí vyniká zvlášť ostře kladný význam úsilí strany o co nejtěsnější sepětí ideologické práce s praktickými otázkami výstavby socialismu.²⁷ Snaha o překonání roztržky mezi prací ideologickou a organizační je jednou z nejpodstatnějších stránek boje za leninský styl práce. Význam tohoto úsilí je dán tím, že odtrhávání ideologické práce od práce organizátorské nevyhnutelně snižuje účinnost veškeré politické práce strany. Vede k ignorování ideového obsahu organizačnické práce strany a k podceňování organizující síly idejí; vytlačuje propagandu a agitaci na vedlejší a zvláštní kolej stranické politické práce, vedle „vlastní“ politické práce — vedle „praktické“ organizační práce. Tím však nutně okleštuje podstatu organizačnické práce strany, zbavuje ji vnitřní síly.

Podstata organizačnické práce strany tkví v mobilizaci mas. Masy však nelze mobilizovat bez účinné přesvědčovací práce. Nelze vytvářet progresivní veřejné mínění, bez něhož je spolehlivý morálně politický základ masové kontroly nemyslitelný, aniž stranická organizace v rozhodující míře ovlivňuje myšlení a cítění lidí — jejich vědomí. Jen na základě ideové politické práce může být zdokonalována praxe výstavby. Neboť v každé praxi, i v praxi špatné a nežádoucí, která ztělesňuje nesocialistický postoj k úkolům výstavby socialismu, je obsažena myšlenka, která dané praxi odpovídá a podmiňuje ji. Stará praxe nemůže být proto nahrazena novou bez nové myšlenky. Praxe není jen holý čin.

Zároveň však platí, že nelze účinně ovlivňovat mínění lidí, nevychází-li ideologická práce z praktických a konkrétních úkolů výstavby socialismu, nechápe-li se ideologická práce jako bezprostřední součást a prostředek práce organizačnické. Právě proto, že myšlení není odděleno od praxe, je možno dosáhnout skutečné změny myšlení jen změnou praxe, rozšiřováním praktických zkušeností, nejpokrokovějších příkladů.²⁸ Probojovávat nejprogresivnější praxi na základě nejprogresivnějšího způsobu myšlení je dvojediný úkol. Přeměna myšlení a přeměna praxe nejsou dva různé, paralelně probíhající úkoly. Je to jednolitý proces rozvoje budovatelské aktivity mas.

Organizování budovatelské praxe mas vyžaduje proto překonávat všechno, co vleče masy zpět, co se staví do cesty plnému rozvoji jejich společenské aktivity. A naopak: prorážet ve vědomí mas cestu všemu pokrokovému lze jen na základě cílevědomého úsilí o jejich sjednocení skrze řešení praktických budovatelských úkolů.²⁹

II.

Platí-li obecně, že výchova a převýchova mas se může dít jen v těsné jednotě s řešením úkolů budovatelské praxe, platí to i pro překonávání zbytků admi-

nistrativně byrokratického stylu práce a pro rozvoj leninského stylu. Měnit a zdokonalovat styl práce nelze bez odpovídajících změn ve způsobu myšlení organizátorů mas, bez jejichž iniciativy je iniciativa mas nemyslitelná. Rovněž tyto změny vycházejí z praxe, na základě praxe se uskutečňují a k praxi směřují.

Tak vyvstává řada otázek i vzhledem k předmětu našeho zkoumání: co je třeba měnit pokud jde o styl uplatňování práva kontroly? Cím je praxe stranických organizací v tomto směru charakterizována? V čem záleží „zaběhnutý systém“, který nevyhovuje požadavkům doby? Jakým směrem se má praxe stranického řízení a stranické kontroly hospodářských orgánů ubírat?

Souhrnné odpovědi na tyto otázky předešleme stručný přehled základních poznatků o celkovém stavu a o typických nedostatecích při uplatňování práva kontroly, které vyplývají ze závěrů průzkumu v Závodech Jana Švermy.³⁰

Jako nejobecnější poznatek, jemuž je třeba věnovat zvláštní pozornost, je třeba uvést ten fakt, že až na výjimky předkládají hospodářští vedoucí v organizacích pravidelně (obvykle měsíčně) zprávy o chozrasčotních výsledcích plnění plánu. Tato praxe je pevně zakotvena. Organizace počítají s projednáváním zpráv o plnění plánu ve svých čtvrtletních plánech. Rovněž hospodářští vedoucí se tomuto režimu podřizují; chápou ho jako samozřejmost. Jen zřídka vznikají rozpory proto, že by se hospodářský pracovník chtěl vymykat kontrole.³¹

K tomuto zjištění se bezprostředně váže i druhý poznatek. Stranické organizace věnují projednávání hospodářských otázek velmi mnoho, ba většinu času. Zprávy o plnění plánu a výrobních otázkách projednávají přednostně.

Všobecně lze tedy konstatovat, že pozornost, kterou organizace hospodářským otázkám věnují, svědčí o zásadně správné orientaci stranické práce, máme-li na zřeteli zásadu, že politickou práci nelze odtrhávat od řešení praktických a konkrétních otázek hospodářské výstavby. To potvrzují i výsledky oněch organizací, které aktivně usilují o účinné, praktický efekt přinášející uplatňování práva kontroly.³²

Míra účinnosti stranické kontroly je však velmi rozdílná. V praxi stranických organizací se zároveň uplatňují tendence, které hodnotu stranického řízení hospodářství výrazně snižují.

Společným rysem všech těchto tendencí je pasivní přístup k hospodářským problémům pracoviště. Ten se projevuje již v tom, že stranické organizace nevedou hospodářské vedoucí k tomu, aby zprávy, které podávají, skutečně plnily svůj účel, aby se staly východiskem k zlepšení práce. Jsou zaplněny suchým výčtem statistických dat, zatíženy odbornickou terminologií; všeobecně jsou málo srozumitelné (neinstruktivní), což má ovšem záporný důsledek pro *politickou práci*. Silně se tak zužuje okruh lidí, kteří mohou zasahovat do jednání. Metodu, již jsou zprávy zpracovány, charakterizuje objektivistický výčet „kladů“ a „záporů“ a nedostatečný smysl pro rozbor příčin oněch nedostatků, které plynou z vlastní činnosti nebo z činnosti pracovníků vlastního pracoviště a jejichž náprava spadá do pravomoci daného hospodářského vedoucího; převážná část pozornosti se soustřeďuje na nedostatky, které plynou z práce jiných pracovišť — kooperujících dílen. S polízemí, které narůstají v důsledku narušování odběratelsko-dodavatelských vztahů, sílí úměrně i tendence přehlížet vlastní nedostatky.

Zprávy přednesené v výboru bývají přednášeny (opět hospodářskými pracovníky) bez podstatných změn a doplňků i na členských schůzích. V některých (ne zcela ojedinělých) případech je pověřen hospodářský pracovník přednesením zprávy na plenární schůzi, aniž se s ní výbor vůbec předem seznámí (což je ostatně pochopitelné v situaci, kdy projednávání zprávy na výboru nemá prakticky žádný význam a jednání se jen „opakuje“). Takovouto „přípravou“ je ovšem silně ovlivněno i jednání členské schůze. Diskuse má nízkou úroveň, kritika se omezuje na dílčí nedostatky a připomínky, zhusta chybí vůbec. Zpráva, která nepostihuje základní problémy pracoviště, nemá přitažlivost, nepobízí k aktivitě ani při vlastním jednání a tím méně k jednání mimo rámec schůze. Spíše ji umrtvuje; schůze se pro některé hospodářské pracovníky stávají tribunou pro omlouvání nedostatků hospodářského řízení.

Pasivita a nekritičnost jsou dvě rodné sestry. To se projevuje nejdalekosáhleji v stranických skupinách. Zatímco výbory základních stranických organizací projednávají hospodářské otázky víceméně pravidelně a dosahují i určitých zlepšení, stranické skupiny nejednají o těchto otázkách vůbec, nebo jen velmi zřídka. Zde však také pasivita v poměru k hospodářským problémům nabývá nové kvality. Není spojena s nekritičností, nýbrž s kritičností neusměrněnou, živelnou, která hraničí s maloburžoazně radikálním odmítáním schůzové činnosti, o němž lze plným právem napsat, že je „trestem“ za „poklesky oportunistu“. Vedoucí stranických

skupin v jedné organizaci prohlašovali: „Nač máme členy svolávat k řešení hospodářské situace, když všichni vědí a počítají s tím, že na začátku dekády budou brát pomalu práci jeden druhému a ke konci se mohou strhat! — A kdy je máme svolávat? Na začátku, když nemají do čeho pchnout, to raději s nimi nemluvíme, protože nám říkají: »To je výsledek toho vašeho schůzování a mluvení.« A ke konci dekády, ve šturmu, to vůbec nejde. To jsme rádi, že všichni dělají.“ (V materiálu se v této souvislosti konstatuje, že stranické skupiny na mnohých pracovištích jsou svolávány jen občas k řešení vnitrostranických otázek.)³³

Vylíčení stavu práce stranických skupin se kruh nedostatečné aktivity uzavírá a současně dospívá ke svému počátku: k pasivnímu projednávání hospodářských otázek, které podstatně snižuje cílevědomou aktivitu jednotlivých komunistů v jejich každodenním styku s bezpartijními, v každodenním styku s problémy pracoviště. Úsilí o překonání potíží ve výrobě je živelné a náhodné (byť i — či právě proto! — vyžaduje nadmíru velkého a obětavého pracovního úsilí). Socialistické soutěžení se jednostranně orientuje na vyplnění mezer, které vznikají v důsledku nedostatečné organizace práce, v důsledku nedostatečně promyšleného vytváření technických a organizačních předpokladů pro růst produktivity práce; kolektivity socialistické práce „zachraňují“ situaci.

Východisko z tohoto „začarovaného kruhu“ nelze ovšem hledat ve všeobecných výzvách ke zvyšování aktivity členů strany. Z objektivní povahy věci plyne, že problémy jednoho dílčího pracoviště jsou tak či onak spjaty s problémy dalších pracovišť a celé dané výrobní jednotky a jejich řešení vyžaduje komplexního rozboru, ježž mohou plně zajistit jen vyšší orgány v těsné součinnosti s nižšími.

Z tohoto hlediska vystupuje do popředí nutnost těsného sepejetí vyšších stranických orgánů (celozávodního výboru) se stranickými organizacemi. Avšak právě zde se objevují značné slabiny.

Ve zprávě komise provádějící průzkum v Závodech Jana Švermy se o práci celozávodního výboru píše: jestliže výbory základních organizací projednávají zprávy hospodářských vedoucích bez znalosti názorů stranických skupin, pak celozávodní výbor projednává zprávy ředitele bez znalosti situace a názorů základních organizací, někdy i bez účasti funkcionářů z organizací, jichž se především projednávají problémy týkají.³⁴ To se obráží i ve vyřizování připomínek komunistů ze členských schůzí: komise pro schůzovou činnost připomínky vypíše a předá hospodářskému vedení, to na ně odpoví a sekretariát celozávodního výboru pak odpověď předá příslušným organizacím. Jeden z hlavních zdrojů informací o hospodářské situaci zůstává stranický zcela nevyužit. Celozávodní výbor vystupuje tak jako doručovatel mezi hospodářskými orgány a základními organizacemi.

Pokud trvá tento stav, nemůže ovšem být o skutečné kontrole hospodářských orgánů řeči. Chybí jí základní podmínka: *samostatné stanovisko stranické organizace, určené úsilím o plné prosazení společenského zájmu*. A takové stanovisko si může stranická organizace vypracovat jen za toho předpokladu, že se bude opírat o názory celého kolektivu, že hospodářskou situaci bude posuzovat pod zorným úhlem zkušeností všech pracujících. Každý jiný přístup k otázce stranického řízení hospodářství nutně vede k tomu, že pohled na hospodářské problémy je jednostranný, zůstává ve větší nebo menší míře jen souborem názorů hospodářských vedoucích. Stranické organizace v takovém případě jen pasívně registrují a konstatují nedostatky, nebo je zcela přecházejí, nezaujímají k palčivým otázkám odpovědně vlastní stanovisko, nepředstavují aktivní sílu, která stmeluje celý kolektiv s cílem plnit úkoly výstavby.³⁵ V tom je základní příčina podřizování a podléhání stranických orgánů orgánům hospodářským.

Cesta vpřed, základní směr, jímž se musí kontrola hospodářských orgánů ubírat, záleží tedy v mobilizaci pracujících, v rozvíjení jejich aktivního smyslu pro tvořivé plnění a řešení vlastních pracovních úkolů i úkolů celého pracoviště (a celého závodu), v rozvíjení účasti na řízení.

V duchu této známé a staré pravdy je třeba měnit i styl práce. Nejde přitom jen o změnu organizačních forem (zdokonalování stylu práce se často chápe jako záležitost úzce organizační), ani o pouhé doplnění starých forem formami novými. Jde o probíjování správných ideových hledisek, o překonání všech tendencí od-

trhujících politikou od ekonomiky, snižujících význam politiky (a tím i strany) v duchu nejrůznějších oportunistických (svého druhu „chvostistických“) teorií.

Jejich nejmasovějším a živelně se prosazujícím produktem je představa o dělbě práce mezi stranickými a hospodářskými (případně i odborovými) organizacemi v tom smyslu, že každá z nich se zabývá jiným předmětem: stranické orgány se starají o „politiku“, kdežto orgány hospodářské o „výrobu“. První řeší otázky „politicky“ (což znamená jaksí „nepřímou“, ne „bezprostřednou“), druhé je řeší „ekonomicky“, „přímo“, „odborně“. Z tohoto zorného úhlu představují ekonomika a politika dvě různé sféry činnosti, z nichž jedna je doménou „politiků“, druhá pak hájemstvím „odborníků“. Známa a v minulosti často kritizovaná fráze o „*spolupráci složek*“ (strany, odborů, vedení závodu) plně zapadá do rámce těchto představ.³⁶

Máme-li pochopit hloubku a šířku všech ideových vlivů zkreslujících význam politiky v tomto smyslu, je třeba vzít v úvahu vliv masových předsudků o politice, které zplodilo, pěstovalo a zanechalo ve vědomí širokých vrstev lidu buržoazní a maloburžoazní myšlení. Jejich nejpraktičtější stránka se koncentruje právě v tom bodě, který je pro odlišení správných a nesprávných ideově politických hledisek ve stylu práce rozhodující: v otázce vzájemných vztahů mezi politikou a ekonomikou. Pro nemarxistické myšlení je příznačné, že ignoruje, zastírá, nechápe nebo chápe omezeně třídní podstatu politiky, její vnitřní souvislost s ekonomikou, se zájmy a činností mas. Na vrub této tendence v myšlení je třeba přičíst celý řetěz banalit, který se pevně usadil v obecném povědomí a jenž spojuje politiku s materiálními zájmy jednotlivců (typické jsou např. vulgární fráze o politice jako o „špinavé hře“ o „nástroji osobních ambicí“ apod.), právě tak, jako daleko jemnější modifikace idealistického pojetí dějin projevující se v kultu osobnosti.

Zužování a snižování významu politiky na poli hospodářské výstavby, jež se obráží v nejrůznějších tendencích narušujících jednotu politiky a ekonomiky, vede nutně i ke snižování aktivní úlohy komunistů při výstavbě. Kontrola hospodářských orgánů se pod vlivem těchto tendencí chápe jako záležitost funkcionářů výboru (nebo dokonce záležitost jednotlivců)³⁷ a i jejich úloha se zužuje na funkci jakéhosi „kontrolora“, jenž pouze zjišťuje nedostatky a ukládá hospodářským orgánům, aby je odstranily. Vlastní činnost stranické organizace se pod tímto zorným úhlem jeví jako činnost, která se odehrává ve druhém světě, ve druhé sféře — ve sféře „vlastní“ politické (organizátorské, ideologické, vnitrostranické) činnosti, do které tak nutně proniká samoučelnost. Kontrola se chápe v úzce technickém a účetnickém smyslu, pro nějž je příznačné, že vlastní činnost nositele kontroly je vzhledem ke kontrolovanému objektu lhostejná; a tak pozbývá svého politického obsahu.

Pokud se plní plán, nejsou záporné stránky těchto tendencí tak zjevné. Jakmile však vzniknou vážnější potíže, a nejsou-li tyto potíže podnětem pro širokou mobilizaci všech sil kolektivu k odstranění nedostatků, k rozpoznání příčin neúspěchu a k aktivnímu úsilí odstranit je společnou prací všech, vystupují záporné stránky úzce pojatého práva kontroly se větší silou do popředí. Projevují se v alibistickém odmítání stranické odpovědnosti, které se skrývá za frázi o nepřipustnosti nahrazovat hospodářské orgány („Oni jsou přece za to placeni! Nebudeme přece dělat za ně! Oni nám to musí udělat!“) a jež někdy hraničí s malicherným poručnickým odpovědných hospodářských pracovníků.

Všem těmto tendencím odpovídá „rezortnické“, mechanické oddělování jednot-

livých stránek organizátorské a výchovné práce strany, jež má za následek izolované (a proto formální) projednávání nejrůznějších otázek stranické práce: otázek plnění plánu a otázek rozvoje socialistické soutěže, otázek práce komunistů v odborech a propagandistické a agitační práce, otázek stranického školení a péče o ideovou a politickou výchovu členů a kandidátů atd.

„Rezortismus“ narušuje vnitřní spojitost jednotlivých stránek stranické politické práce a zbavuje je tím vnitřního smyslu. Oslabuje úsilí podřizovat všechny stránky činnosti strany jednomu cíli — úkolu sjednocovat bezprostřední práci všech pracujících. Avšak bez tohoto jednotčícího cíle, jež vyvěrá z vědomí vysoké odpovědnosti strany za rozvoj výstavby a stmeluje celou její činnost, nemůže se vedoucí úloha strany zdravě rozvíjet. Boj o rozvoj vedoucí úlohy strany je proto těsně spjat s bojem o prosazení správných ideových hledisek v praktické organizátorské práci, s bojem o překonání „zaběhnutého systému“ stranické práce, jež vede k oslabování odpovědnosti komunistů za otázky výstavby hospodářského života, s bojem proti oportunistu v praxi. Tímto směrem jde i úsilí strany (jak o tom mimo jiné svědčí i připravovaný návrh nových stanov strany).³⁸

V každodenní praxi stranických organizací je toto úsilí běžně vyjadřováno požadavkem stranickosti (političnosti) kontroly hospodářských orgánů. Obsah tohoto požadavku je dán poznáním, že kontrola hospodářských orgánů nemůže záležet v pasivním registrování skutečnosti, nýbrž v mobilizaci celé stranické organizace do boje proti nedostatkům, a že se tudíž — nemá-li se stát frází — musí opírat o poznatky celého kolektivu. Obvykle je tento požadavek formulován jako kritika takových usnesení stranických výborů (členských schůzí), která jsou jen výřezem úkolů, jež mají plnit hospodářští pracovníci, a „zapomínají“ či „nepamatují“ na vlastní organizátorskou a ideologickou práci komunistů ve výrobě.³⁹

Ostří této kritiky míří proti tendencím, které snižují význam a úlohu strany. Především pak proti snahám chápat vedoucí úlohu strany úzce ekonomicky, ryze prakticisticky. „Ekonomismus“ zákonitě vede k různým formám nahrazování hospodářských orgánů stranickými organizacemi, nebo k podřizování stranických orgánů hospodářským orgánům; jeho častým projevem jsou snahy řešit ty problémy a úkoly (zvláště z oblasti operativního řízení), které spadají výlučně do náplně práce hospodářských pracovníků (obstarávat součástky, pracovní síly, materiál apod.). Průvodním zjevem těchto tendencí jsou konečně i snahy hospodářských pracovníků „schovávat se za záda“ stranických funkcionářů, obcházet řešení „nepopulárních“ otázek atd. atd.

Zužování významu a funkce strany jde tedy ruku v ruce se zužováním podstaty hospodářského řízení na úzce organizačně-technickou stránku vlastního výrobního procesu. Nepolitický přístup stranických orgánů k otázkám kontroly hospodářských orgánů, jakož i hospodářských orgánů k řízení výroby, jež záleží především v tom, že opomíjí nutnost organizovat účast mas na řízení, se vzájemně doplňují.

Snahy vtisknout rysy *s t r a n i c k o s t i* kontrole hospodářských orgánů však nebývají vždy ujasněné. Vedle správných tendencí, které usilují o *posílení* stranického řízení hospodářství tím, že ho zbavují různých zkreslení a jednostranností, prosazují se pod heslem stranickosti i tendence, které ve svých důsledcích stranického řízení hospodářství *oslabují*.

Výrazem této tendence jsou formulace, které hovoří o tom, že stranické organizace se zabývají *příliš mnoho* otázkami ekonomickými a *příliš málo* otázkami

politickými, ideologickými, vnitrostranickými.⁴⁰ Konkretizace této teze se spatřuje v požadavku věnovat větší pozornost stranickému školení, politickému růstu členů, získávání nových členů, výchově kandidátů, agitaci apod.

Na první pohled je zřejmé, že vytyčení těchto úkolů není vyspekulované. Vyplývá z toho, že tyto stránky stranické činnosti bývají opomíjeny v důsledku úzce ekonomické orientace stranické práce. Chyba tedy není v tom, že se hovoří o nutnosti rozvíjet politickou a ideologickou práci strany, o nutnosti pečovat o politický růst členů strany. Chyba je v tom, že se stranickost spatřuje v potřebě věnovat větší pozornost „vlastní“ stranické práci než otázkám hospodářským, že se požadavek stranickosti spojuje s přesouváním těžiště pozornosti od hospodářských otázek k otázkám politickým, jako by správná orientace politické práce záležela v jiném proporčním rozložení sil a energie, které stranická organizace věnuje na jedné straně „výrobním“ a na druhé straně „politickým“ otázkám; jako by šlo o to přesunout pozornost j i n ý m s m ě r e m než k řešení hospodářských otázek.

Nejvyhraněnějším projevem této tendence je požadavek nezabývat se hospodářskými otázkami p ř í m o. Tento požadavek je spojen s představou, že stranická organizace svou politickou výchovou vytváří předpoklady pro úspěšné plnění hospodářských úkolů jaksi nepřímou, že výsledky této práce se mohou projevit až někdy v budoucnu, že jí nepřisluší zasahovat do hospodářských otázek bezprostředně.

Tak se ovšem obsah a význam výchovné práce okleštuje, stranická propaganda a agitace, bez které je výchova a převýchova mas nemyslitelná, se zbavuje své organizátorské funkce, odtrhává se od praktických otázek výstavby hospodářského života. Je nepochybné, že v celé této linii se prosazuje stará představa o „spolupráci složek“ a o „dělbě práce“ mezi politickými (stranickými) a hospodářskými organizacemi, a z ní vyplývající snahy odtrhávat politickou práci od hospodářské činnosti.

Ve svých důsledcích toto pojetí „stranickosti“ vede k tomu, že se k dosavadnímu n e z m ě n ě n é m u způsobu projednávání hospodářských otázek mechanicky p ř í p o j u j í další, tzv. politické nebo vnitrostranické otázky. Nic se v podstatě nemění. Nezískává tím ani stranické řízení hospodářství, ani stranická politická práce. Tím, že je zastřena její vnitřní souvislost s řešením budovatelských úkolů, soustřeďuje se pozornost na formu organizátorské a ideologické práce a ztrácí se ze zřetele její obsah, smysl a význam, pronikají do ní prvky samostatnosti a formálnosti.

Účinnost stranického řízení hospodářství, a tedy i úroveň práva kontroly hospodářských orgánů může však vzrůst jen na základě boje proti všem tendencím, které omezují stranickou kontrolu na pasivní registrování potíží a plnění plánu. Jenom tehdy, je-li prodchnuta s t r a n i c k ý m d u c h e m, komunistickou ideovostí, nesmířitelností k nedostatkům a revoluční vůlí mobilizovat síly celého kolektivu k jejich odstranění, rozhodnou snahou rozvíjet všechny tveřivé síly všech pracujících a hájit zájmy společnosti, je hodna s t r a n i c k á k o n t r o l a hospodářských orgánů svého jména.

III.

Náléhavost požadavku rozvíjet kontrolu hospodářských orgánů v duchu leninského stylu práce podtrhávají aktuální potřeby národního hospodářství na poli

rozvoje nové techniky a technologie. Jako veškerý socialistický společenský proces, ani ekonomické procesy spjaté s rozvojem nové techniky neprobíhají živelně, automaticky. Kvalitativní změny v podmínkách růstu produktivity práce, které přináší nová technika a technologie, zvyšují podstatně nároky na kvalifikaci vedoucích kádrů i mas (a všestranným růstem kvalifikace jsou podmíněny); vyžadují, aby se lidé zdokonalovali a učili, překonávali živelně působící konzervativní tendence, vlastní pohodlnost i ustrnulost jednotlivých odpovědných pracovníků, nedůvěru k novému v řadách pracujících atd., atd. Za těchto okolností vystupuje sjednocující úloha stranických organizací zvlášť do popředí, a je proto také přirozené, že vedoucí orgány strany orientují základní organizace právě na otázky rozvoje nové techniky.⁴¹

Orientace stranické kontroly na otázky rozvoje nové techniky vyhrocuje i základní otázku zvyšování účinnosti kontroly hospodářských orgánů — otázku účasti mas na kontrole. Zúčastnit se kontroly hospodářských orgánů v podmínkách stále složitější a náročnější výroby předpokládá ovšem stále více a hlouběji poznávat hospodářské a ekonomické problémy. Bez jisté míry ekonomických a technických znalostí není kontrola myslitelná. Nemohu kontrolovat to, čemu nerozumím.

Lze však hovořit o kontrole hospodářských orgánů pracujícími masami, existují-li podstatné rozdíly mezi kulturní a technickou úrovní mas a odpovědných hospodářských vedoucích? Je účast mas na této kontrole vůbec reálná? Tato otázka není vyspekulovaná. Ve zkrácené podobě se s ní setkáváme jako s pochybnostmi o praktickém významu politické (stranické) kontroly hospodářských orgánů.⁴²

Tyto víceméně otevřené pochybnosti nejsou však izolovaným zjevem. Jsou odrazem spodních ideových proudů, které výrazně ovlivňují i samo pojetí práva kontroly hospodářských orgánů. A to především v tom smyslu, že sílu stranické kontroly a stranického řízení hospodářství odvozují z jednostranně a abstraktně pojaté odbornosti. Uvažuje se přitom zhruba takto: „Masy nerozumějí (nemohou či nemusí rozumět) složitým otázkám hospodářského řízení. Avšak stranické orgány musí být sestaveny tak, aby v nich byli lidé, kteří těmto otázkám rozumějí.“ Z takovéto úvahy plyne nutně tendence vidět záruku účinné stranické kontroly hospodářských orgánů v tom, že se do stranických orgánů a komisí volí především hospodářští pracovníci, technici a odborně vysoce kvalifikovaní pracovníci vůbec, a to pochopitelně na úkor pracovníků z výroby.⁴³ Skrytěji, avšak daleko účinněji se tato tendence uplatňuje v samém způsobu projednávání hospodářských otázek. Zprávy o plnění plánu svou složitostí, nesrozumitelností a popisností vzdalují „prosté“ pracovníky politickoekonomické problematice. Pokud jsou členy vyšších orgánů, vzniká v nich pocit méněcennosti, „necítí se svoji“. Hlavní výrobní problémy a potíže, které masy pracujících s výrobou těsně spjaté znají nebo alespoň tuší, nestávají se předmětem jednání stranických orgánů.

Všechny tyto tendence, které nutí stranické organizace do úlohy administrativního orgánu, jenž by měl představovat jakousi další instanci hospodářské kontroly (jako by šlo o kontrolu téhož typu, jako je kontrola vyšších hospodářských orgánů), jakousi odbornou kontrolou „na druhou“, vznikají jako důsledek tlaku starých metod řízení, které dožívají v hospodářském aparátě a jejichž nejpodstatnějším rysem je úzké organizačně technické chápání výrobního procesu.⁴⁴ Tyto metody řízení vypěstované v kapitalistických společenských poměrech jsou

ovšem v příkrém rozporu s požadavkem organizovat práci jako společenský proces. Vyvěrají z nepochopení nutnosti organizovat bezprostřední účast pracujících na řízení výroby, rozvíjet takové vztahy mezi členy pracovního kolektivu, které vedou k nejpłodnější spolupráci všech, k nejširší výměně nejpokrokovějších zkušeností.

Jakmile ovšem stranická organizace těmito tendencím aktivně nečelí a nevychovává hospodářské pracovníky v duchu socialistických zásad řízení, dostává se sama do vleku nesprávných představ o řízení hospodářství, a tak dochází ke zkreslování podstaty stranického řízení. Podstata a nutnost kontroly hospodářských orgánů se neodvozuje ze vztahů mezi hospodářskými orgány a masami pracujících, jejichž mluvčím je strana, nýbrž ze vztahů mezi stranickými výbory (funkcionáři) a hospodářskými orgány (funkcionáři). Skutečné rozdíly mezi odbornou úrovní mas a hospodářských vedoucích (řadový pracovník nezná ovšem to, co znají a musí znát odpovědní hospodářští pracovníci) se chápou tak, jako by účast mas na kontrole a řízení byla jen jakýmsi *doplňkem* vlastní stranické kontroly, která se odehrává v jednáních stranických výborů. Kontrola hospodářských orgánů se uzavírá do kanceláří, ztrácí svůj masový, veřejný a všestranný charakter, její obsah se ochuzuje a mrzáčí. Síla stranického řízení, která záleží v uskutečňování požadavku „*stmelovat nadání, znalost a zkušenosti mnohých lidí v jakési jediné nadání schopné tvořit velká díla*“,⁴⁵ se otupuje.

Odmítáme-li zkreslené chápání rozdílů v kulturní a technické úrovni mas a vedoucích, neznamená to ovšem, že lze odmítat samu existenci těchto stále ještě podstatných rozdílů. Chtít, aby tyto rozdíly neexistovaly, znamenalo by chtít, aby již nyní byly překonány všechny podstatné rozdíly mezi prací duševní a fyzickou. To je však v dané fázi vývoje naší společnosti nemožné. Tento úkol může být vyřešen jen v dlouholetém vývoji socialistické společnosti, měnící se postupně ve společnost komunistickou.

Nejde tedy o to popírat všechny tyto rozdíly a nedostatky ve vyspělosti a vyskolenosti mas (tyto nedostatky vzhledem k úkolům nové etapy budování socialismu vystupují dokonce do popředí), nýbrž o postoj, který k těmto nedostatkům stranické organizace a odpovědní hospodářští pracovníci zaujímají. Zda jde o postoj stranický, revoluční, nebo o postoj oportunistický, nerevoluční, jenž vede ke snižování úlohy mas k podceňování významu přetvářející síly socialistických idejí, jejichž nositelkou je strana.

Úsilí o rozvoj účasti mas na řízení a kontrole hospodaření může být proto úspěšné jen tenkrát, bude-li stranická organizace bojovat proti všemu, co *odděluje* masy pracujících a hospodářské orgány (nebo co je *spojuje* na nepokrokovém základě). Proti všemožným projevům odbornické nadřazenosti i proti nedostatku sebedůvěry pracujících, jenž se často promítá v nedůvěře a pasivní respektu k hospodářským pracovníkům a má hluboké psychologické kořeny v pocitu „materiální závislosti“, utvrzovaném a živeném nesprávnou praxí některých mistrů a vedoucích.⁴⁶ Boj proti všem těmto negativním tendencím je třeba vést o to soustavněji a promyšleněji, oč jsou mnohotvárnější a proměnlivější, oč hlouběji a účinněji ovlivňují i myšlení a cítění členů strany.

Jakkoli však jsou mnohotvárné všechny staré formy vědomí, lze je všechny převést na jednoho společného jmenovatele. Jsou *výrazem nepochopení nového charakteru práce, nového postavení pracujících*. Tímto společným jmenovatelem je dána i jejich vzájemná závislost. Čím silněji se v řídicí práci toho či onoho vedoucího pracovníka uplatňují staré metody řízení, čím menší ohled bere na

mínění a iniciativu pracujících, tím příznivější půdu ve vědomí pracujících mají nejrůznější předsudky a přežitky, vyvolávající nesocialistický poměr k práci. A naopak: všechny projevy pracovní nekázně, neuvědomělosti, živelně se prosazující individualistické tendence utvrzují prvky starého postoje v řadách hospodářských vedoucích. — Tutéž závislost lze vyjádřit i pozitivně: čím pravidelněji a srozumitelněji seznamují hospodářští pracovníci zaměstnance s problémy daného pracoviště, čím aktivněji působí na své podřízené a vytvářejí předpoklady pro růst jejich kulturní a technické úrovně, školí je a vychovávají (a neomezují se na to, že „mobilizují“, když „hoří plán“ a je třeba „šturmovat“), tím bohatější a plodnější je iniciativa mas. A naopak: čím aktivněji a rozhodněji komunisté usilují o to, aby odbory plnily funkci „školy komunismu“, čím těsněji je stranická propaganda a agitace spjata s konkrétními úkoly výstavby (a právo kontroly hospodářských orgánů skýtá všechny objektivní předpoklady pro to, aby stranické organizace byly podrobně do problémů pracoviště zasvěceny), tím se vytvářejí příznivější podmínky pro překonávání administrativních a byrokratických forem řízení.

Nejvýraznějším ztělesněním této závislosti je rozvoj socialistické soutěže. To je pochopitelné, neboť soutěžení je nejvlastnějším výrazem iniciativy mas. Socialistické soutěžení je živé dílo, v němž se obráží jak úroveň řízení, tak úroveň vyspělosti mas. Je proto přirozené, že každé umrtvování a pokřívování leninských zásad masové politické práce se projevuje v rozvoji soutěže negativně jako *f o r m a l i s m u s*.

Administrativně byrokratické tendence a formalismus v socialistickém soutěžení jsou dvě stránky jedné věci: přezírání nutnosti houževnatě a trpělivě organizovat a vychovávat masy. Jejich společným znakem je oddělování organizátorské a výchovné práce od konkrétních úkolů rozvoje hospodářství. Formalismus v soutěžení není vada, která by vyvěrala ze systému organizace soutěže „jako takové“ (jako zvláštního systému existujícího v e d l e organizace výroby). K jeho překonání nestačí proto jen kontrola závazku sama o sobě — byl i je sebepoctivěji míněná — pokud je chápána jako článek zvláštního procesu,⁴⁷ jenž působí vedle vlastní organizace výroby. K úplnému překonání formalismu v soutěži je třeba překonat jeho nehlubší zdroj. A ten záleží v oddělování soutěže od praktických úkolů rozvoje výroby. Jde o jev stejného řádu, jako je odtrhávání stranické práce od praktických úkolů hospodářské výstavby. Přesněji: jde o jednu a tutéž věc nazíranou z různých zorných úhlů. V jednom případě z hlediska praxe stranických organizací, v druhém případě z hlediska praxe hospodářských orgánů.

Obečným projevem oddělování soutěže od vlastní organizace výroby je tendence chápat organizaci soutěžení jako úkol *navíc*. Výtky na adresu hospodářských pracovníků v tomto smyslu byly (a dosud jsou) stejně časté jako kritika formalismu. Jádrem těchto výtek vychází ze správného předpokladu, že organizovat soutěžení a organizovat výrobu nejsou dva rozdílné úkoly. Organizovat a řídit výrobu, neznamená řídit bezprostředně stroje, nýbrž řídit a organizovat práci lidí, promyšleně rozšiřovat a organizovat výměnu nejpokrokovějších zkušeností, využívat příkladu lepších pracovníků k podněcování a povzbuzování iniciativy pracovníků horších atd. Dobrá organizace soutěže a dokonalá organizace výroby spadají tedy v jistém smyslu vjedno.

Z taktó vymezeného obsahu soutěže však plyne, že kritika tendencí považovat socialistické soutěžení za práci „navíc“ se míjí cílem, není-li boj proti oddělování organizace soutěže od organizace a řízení výroby spojen s úsilím o překonání

všech zbytků oddělování stranické práce od úkolů hospodářské výstavby. Jednostranná kritika vyvolává dojem, že hospodářští vedoucí neplní své úkoly z pohodlnosti, z neochoty pracovat „navíc“, sklouzává do únavného a stereotypního moralizování.

Sklon chápat organizaci soutěžení jako úkol „navíc“ (máme-li na mysli tento sklon jako masový jev) není však diktován snahou vyhnout se práci navíc, nýbrž nevírou v užitečnost soutěže, přesvědčením, že soutěžení je diktováno „politickými“ a nikoliv „praktickými“ zřeteli, že je možno obejít se bez sbuštění. Ne vždy je tato tendence zjevná na první pohled. Častěji se s ní setkáváme v té podobě, že se význam soutěžení zužuje jen na projevy obětavosti, na vítaný prostředek, jímž lze odstranit zpoždění v plánu. Soutěžení se pak stává plástíkem skrývajícím nedostatky v řízení a organizaci výroby. Jakékoliv snižování a zužování významu soutěže má ovšem za následek, že *zásadní* motivy při organizování soutěže jsou nahrazovány motivy *oportunními* — ohledy na požadavky „vyšších činitelů“, snahou „vykázat se“. Tím se nevyhnutelně vytrácí vlastní obsah soutěžení. Zbývá jen forma. Výsledkem je takové „soutěžení“, bez něhož je skutečně možno se obejít.

Překonávat nevíru v užitečnost soutěžení a vštípit kádrům hospodářských pracovníků pevné přesvědčení o významu soutěžení není tedy možno všeobecným zdůrazňováním jejich odpovědnosti. K tomu je třeba politického a pracovního úsilí všech komunistů, kteří svým příkladem podávají názorný důkaz o životnosti soutěže a svou činností v odborové organizaci se zasazují o to, aby odborová organizace rozvíjela všestrannou výrobní aktivitu svých členů — aby plnila funkci „školy komunismu“. Jen na tomto základě se ze stranické kontroly hospodářských orgánů, usilující o to, aby každý hospodářský pracovník plnil svou funkci organizátora výroby v plném slova smyslu, stává skutečná v ý c h o v a vedoucích i řadových pracovníků a jen tak lze čelit nebezpečí, aby se z jednostranné kritiky hospodářských orgánů ve svých konečných důsledcích nevyvinul administrativní tlak, jenž by mohl vést k nahrazování hospodářských orgánů stejně jako k oportunistickému odmítání odpovědnosti pod záminkou, že stranické organizace nesmějí přebírat funkce bezprostředních organizátorů soutěže (hospodářských orgánů a odborů).

Základní náplň stranické kontroly a řízení hospodářství je tedy dána nutností překonávat vše, co rozděluje hospodářské orgány jako představitele státní autority a masy řadových pracovníků, kteří jsou této autoritě ve výrobním procesu podřízeni. Ať již jde přitom o nesprávné formy a metody řízení a organizace práce, projevy pasivity a úzkoprsého postoje v řadách pracujících, (jež se zvláště výrazně projevují v tom, že se veškerá odpovědnost za rozvoj výroby přesouvá na odpovědné pracovníky).⁴⁸

Těžšíště tohoto úsilí leží v pozitivní organizátorské a výchovné práci stmelující všechny síly kolektivu. Příkaz sjednocovat všechny příslušníky daného pracovního společenství na základě jednoho společného cíle — *na základě konkrétních úkolů stanovených celonárodním hospodářským plánem* — je nejvyšším příkazem stranické práce. Odstraňování subjektivních překážek rozvoje socialistických společenských vztahů jde přitom ruku v ruce s konkrétními a praktickými kroky při překonávání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací; pozvedává se kulturní a technická úroveň mas a mění se jejich mentalita, prohlubují se vztahy soudružské spolupráce.

Úsilí o rozvoj socialistické soutěže a o její správnou orientaci, o její sepejetí

s klíčovými otázkami zvyšování produktivity práce — s novou technikou, technologií a zvyšováním kvalifikace — jsou tedy nezbytným článkem jednotného řetězu organizátorské práce strany, podmínkou pro zdokonalování kontroly hospodářských orgánů. Jakékoliv snižování a zužování významu soutěže vede k podceňování možností a nutnosti účasti mas na řízení hospodářství. Podněcuje snahy odvozovat celý obsah kontroly hospodářských orgánů ze vztahů mezi stranickými orgány a orgány hospodářskými.

Tyto snahy jsou odrazem úzkého, abstraktního pojetí odbornosti, jež přezírá budovatelskou práci m a s. Kritiku těchto snah však nelze chápat jako kritiku „přeceňování“ odbornosti. Všeobecné úvahy o „přeceňování“ odbornosti a o „nedoceňování“ političnosti (stranickosti), které se čas od času ještě objevují, nejsou ničím jiným, než zvláštní odrůdou názorů, podle nichž je třeba věnovat víc pozornosti otázkám politickým než hospodářským. Jde o rub téhož odtrhávání politiky od ekonomiky, s jakým se setkáváme v souvislosti s nepolitickým chápáním otázek zvyšování kvalifikace mas. A důsledky jsou rovněž stejné. Projevují se v nedostatku aktivity na poli zvyšování kvalifikace mas a kádrů, jenž ústí v krajních případech v ospravedlňování zaostávání nebo i zaostalosti.

Tyto tendence odporují leninskému pojetí úlohy komunistů při výstavbě nového řádu; očividně navazují na zbytky jednostranného a úzkého pojetí politiky, které spojuje činnost strany povýtce s úkolem zničit buržoazní řád, a opomíjí fakt, že se těžiště politiky poté, když je buržoazní řád zničen a pokusy o jeho obnovení rozbity, přenáší na pole hospodářské výstavby.

Avšak odbornost, kvalifikaci, věcnou a hlubokou orientaci hospodářských problémů, znalost úspěchů vědy a techniky, pokrokových zkušeností novátorů, schopnost pronikat k podstatě problémů socialistické ekonomiky nelze dost docenit. Bez všestranného zvyšování kvalifikace mas i kádrů není možný pokrok socialistické výstavby. Bez ustavičného zdokonalování kvalifikace kádrů nelze zdokonalovat ani hospodářské, ani stranické řízení. Je proto třeba odmítat každé snižování nároků v tomto směru právě tak jako pokusy o „odbornické“ zužování a snižování stranického řízení hospodářství, které brzdí rozvoj ideově politické a kulturně technické úrovně mas, jejich účast na kontrole řízení hospodářství.

*

Všechny naše úvahy nás přivádějí k závěru, že nejhlubší základ kontroly hospodářských orgánů záleží v úsilí sjednotit všechny síly daného výrobního kolektivu s cílem co nejlépe plnit úkoly hospodářského plánu. Stranická kontrola je nezbytným předpokladem úspěšné kontroly „zdola“. Není však jen výrazem kontroly „zdola“. Sjednocuje kontrolu „zdola“, jejímž nositelem jsou všichni pracující, s kontrolou „shora“, jejímž nositelem jsou hospodářské orgány. Stranická organizace podporuje autoritu pracujících, jejich právo iniciativně a kriticky se vyslovovat ke všem otázkám hospodaření pracoviště i autoritu hospodářských orgánů odpovědných za organizaci a řízení výroby.

Uplatňování práva kontroly není izolovaným nebo dílčím aktem v celém řetězu organizátorské práce strany. Prostupuje celou politickou činností strany, zabezpečuje její těsné spojení s praktickými otázkami hospodářské výstavby a skýtá pevnou oporu výchovné práci v masách. Prohlubovat a rozvíjet stranickou kontrolu hospodářských orgánů nevyhnutelně proto předpokládá všechno, co zužuje podstatu, snižuje význam a zkresluje smysl vedoucí úlohy strany.

POZNÁMKY

Výtah uveřejněn též v Přehledu, roč. VIII, č. 2, 1963.

¹ Viz *Stanovy Komunistické strany Československa*, čl. 70/e.

² Srovnej s hodnocením zasedání záříjového zasedání ÚV KSC roku 1951 v *Učebnici dějin KSC*, SNPL, Praha 1961, str. 578.

³ Zvláště nápadně se extrémní levičáckých a liberálních tendencí promítaly již v prvním pounorovém období v praxi typických představitelů nesprávných metod stranické práce, jako byl např. v Brněnském kraji Otta Šling (viz materiály z vědecké konference Jihomoravského kraje, Brno 1961, str. 77–83).

⁴ Odrhování politické strany od konkrétních úkolů social. výstavby představovalo charakteristický rys stylu práce za kultu osobnosti. „Je třeba přiznat“, praví se ve zprávě ÚV KSSS, XX. sjezdu KSSS, „že po dlouhá léta byly naše kádry nedostatečně vychovávány v duchu vysoké odpovědnosti za řešení praktických otázek hospodářské výstavby. To vedlo k velkému rozšíření administrativně byrokratických metod řízení v hospodářství, k tomu, že mnozí straníční pracovníci se opravdově nezabývali organizátorskou prací v oblasti hospodářské výstavby, nepronikali hluboce do ekonomiky a živou práci — organizování mas — nezřídka nahrazovali řečmi a utápěli v bezbřehém moři papíru.“ (Nová mysl, zvl. číslo, únor 1956, str. 65.)

⁵ „Pracovat novým způsobem to se nenaučíme přes noc. Starý zvyk se bude vzpírat novému pojetí. Ústřední výbor je pevně rozhodnut energicky, důsledně a přitom promyšleně a postupně proměnit ve skutečnost usnesení březnového plena ÚV a celostátní konference.“ (Z referátu s. Antonína Novotného na celostátní konferenci v roce 1956; *Nová mysl*, zvláštní číslo, červen 1956, str. 24.)

⁶ „Vyšší pravomoci podniků, závodů a místních orgánů je často nesprávně využíváno k nadřazování místních zájmů nad zájmy celospolečenské, k přednostnímu plnění lehčích úkolů před úkoly obtížnějšími apod.“ (Dopis ÚV KSC všem základním organizacím z února 1962; str. 12. Dále jen „dopis ÚV KSC.“)

⁷ Zvláště máme na zřeteli dokumenty z listopadového zasedání ÚV KSC v roce 1961 a dopis ÚV KSC všem zákl. organizacím k výroč. členským schůzím z února 1962 (viz pozn. č. 6).

⁸ Studie vychází především ze zpráv průzkumů organizovaných MěV KSC v brněnských závodech v druhé polovině roku 1961 a v první polovině roku 1962 a zaměřených na otázky uplatňování práva kontroly.

⁹ Viz *Sebrané spisy V. I. Lenina*, sv. 31, str. 370.

¹⁰ Odrazem takových nálad byly i ojedinělé projevy „hraničící s politickým pletichářením starého sociálně demokratického ražení a projevy maloměstáckého radikalismu“, o nichž se zmiňuje dopis ÚV KSC při hodnocení politické kampaně po XXII. sjezdu KSSS a listopadovém zasedání ÚV KSC.

¹¹ Viz *Sebrané spisy V. I. Lenina*, sv. 31, str. 370.

¹² Tamtéž, sv. 32, str. 80.

¹³ Tamtéž, sv. 29, str. 405.

¹⁴ Dialektiku vývoje politiky v období přechodu od socialismu ke komunismu, jejíž podstata záleží v posilování úlohy politické strany, zdůrazňují v protikladu k revizionistickým tendencím všechny významné dokumenty mezinárodního komunistického hnutí (viz *Program KSSS*, Nová mysl, zvl. číslo, říjen 1961, str. 469).

¹⁵ Autory článku jsou R. Sokolová, pracovnice KV KSC Brno, J. Malik a F. Vaněček, redaktoři Rudého práva.

¹⁶ Z materiálu průzkumu vysvítá, že z větší části byly normy zpevněny na základě technickoorganizačních opatření a za iniciativní spoluúčasti kolektivů socialistické práce. Se „zbytkem“ (asi 15 %) si hospodářští pracovníci nelámali hlavu a normy zpevnili, aniž s pracujícími hovořili. Zpráva komise uvádí názor pracujících na tento postup: „Nejsme proti zpevnování. Jsme proti tomu, aby se tak dělalo pohodlně, metodou „větší lopaty“ (bez přiměřených technických a organizačních opatření).“

¹⁷ Kritizující se podle vyjádření některých odpovědných pracovníků projevíli „jako skrytý třídní nepřítel, který svou kritikou narušuje socialistické soužití pracovního kolektivu“. Avšak tvrzení, že zmíněná pracovnice pochází z buržoazní rodiny, neodpovídalo vůbec pravdě. Zakládalo se na zkreslení faktu, že její manžel byl kdysi krátkou dobu živnostníkem. Hrubě oportunistický postoj některých stranických funkcionářů charakterizuje výstižně tato věta jednoho z nich: „Kdyby jí byl řekl (tj. kdyby byl hospodářský vedoucí řekl pracovníci, která byla přerazena), že její přemístění je nutné v rámci reorganizace, tak nemohla protestovat.“

On jí však vyžvanil hlavní důvod. Proto od nás dostal...“ (viz článek *Kritický hlas pracujících nelze umlčet*, Rudé právo, 11. X. 1961.)

¹⁸ Podstatnou složku „případu“ představovaly amorální vztahy k ženám ze strany některých mistrů a hospodářských pracovníků.

¹⁹ Komisi, která měla 20 členů, vedla členka byra MěV KSC (spoluautor této studie). Komise navštívila desítky stranických a odborových schůzí a hovořila nejméně s 350 zaměstnanci, z nichž tvořili značnou část bezpartijní. Průzkum byl proveden ve více jak polovině (z 45) organizací. Materiál získaný návštěvami schůzí a individuálními rozhovory byl doplněn studiem zápisů členských a výborových schůzí, zápisů ze stranických skupin, materiálů podávajících přehled o výsledcích hospodářské činnosti apod.

²⁰ Autor článku uveřejněného pod titulkem *Kontrola za účasti pracujících — klíč k účinnějšímu řízení* jsou Josef Patočka, vedoucí tajemník MěV KSC v Brně, a Olga Štěpánková, členka byra MěV KSC.

²¹ „Ke kritickému pohledu na stav i příčiny nedostatků nás tím více mobilizovaly potíže, které vznikly v našem kraji v minulém roce ve strojírenských závodech“. Viz článek *Kontrola za účasti pracujících...*, Rudé právo, 7. IV. 1962.

²² Článek *Kontrola za účasti pracujících...* kritizuje tento postoj a ukazuje na skutečnost, že většina pracujících závodu přijala kritiku se zadostiučiněním, protože řešila problémy, které „oni těžce pociťovali“, a dodává: „A to je přece velmi účinná podpora autority strany...“

²³ Tamtéž.

²⁴ „Slabinou naší práce“, praví se ve zprávě XI. sjezdu strany, „je stále nedostatečná kontrola plnění přijatých usnesení. Máme celou řadu dobrých a možno říci velmi dobrých usnesení, ale jejich nedůsledná kontrola vede často k tomu, že ani odpovědní pracovníci se jimi necítí dost vázání. Je to oportunistismus v praxi, který se projevuje na různých stupních řízení a proti kterému musíme rozhodně vystupovat“. (*Nová mysl*, zvl. číslo, červen 1958, str. 54.)

²⁵ Viz dopis ÚV KSC, str. 21.

²⁶ Krajiní případ zaznamenala komise provádějící průzkum v ZJŠ. Členka jedné stranické skupiny byla kritizována za to, že se stýká s neuvědomělými bezpartijními (místo aby ji kritizovali za to, že na ně nepůsobí ve stranickém duchu).

²⁷ Jednotu ideologické a organizační práce zdůrazňují všechny významné stranické dokumenty. „Nemůžeme nikomu dávat úkoly“ píše se v dopisu ÚV KSC, „aniž jsme je vysvětlili, odrhujeme-li propagandu a agitaci od konkrétních úkolů“.

²⁸ „Málo také dosud využíváme dobrých příkladů a kladných zkušeností nejlepších pracovníků jako účinného způsobu jak rozšířit a upevnit vše pokrokové v naší společnosti“. (Dopis ÚV KSC, str. 24.)

²⁹ Zvláště výrazně podtrhuje požadavek těsného sepětí výchovy s praktickými otázkami výstavby tato formulace XXI. sjezdu KSSS: „Myšlenku boje za komunismus vnáší naše strana do vědomí mas ve formě naprosto konkrétních úkolů, organizuje a usměrňuje úsilí každého kolektivu a všech lidí k jejich plnění“. (*Nová mysl*, zvl. číslo, 1959, str. 73).

³⁰ Omezujeme se v této charakteristice na nejtypičtější fakta, jež potvrzují všeobecné zkušenosti ze stranické práce (viz např. článek *Stranická práce nejsou jen členské schůze*, Rudé právo, 22. května 1962).

³¹ Jeden jediný případ rozporu mezi stranickou organizací a hospodářským vedoucím (ze třinácti zkoumaných organizací) konstatuje průzkum lektorské skupiny stranické organizace Závodů Jana Švermy byl rychle vyřešen.

³² Kladných zásahů stranických organizací do chodu pracoviště uvádějí všechny materiály značné množství. Ze všech však vyplývá, že skutečně soustavné a cílevědomé stranické řízení hospodářství se vžilo jen v menšině organizací

³³ Viz zprávu lektorské skupiny výstavby strany v Závodech Jana Švermy a zprávu z průzkumu městské komise. Podobně se o práci stranických skupin píše v článku *Stranická práce nejsou jen členské schůze* (viz poznámku č. 30).

³⁴ Organizační postup projednávání zpráv hospodářských orgánů v celozávodním výboru strany charakterizuje zpráva komise MěV KSC takto: Pisemné zprávy hospodářských orgánů jsou předkládány tři dny před zasedáním výboru jeho jednotlivým členům a ekonomické komisi (složené ze sedmi techniků: jejím členem není žádný dělník), která připravuje návrh usnesení. Komise, a tím méně výbor, nijak podstatně celkový obraz o plnění plánu, jak jej podávají hospodářské orgány, nedoplňují a neovlivňují.

³⁵ Dopis ÚV KSC, str. 21.

³⁶ Podstata kritiky formulace o „spolupráci složek“ záleží v tom, že se odmítá degradování stranické organizace na jednu ze „složek“, které uskutečňují „spolupráci“ jen vnějškově

a v zájmu zachování „dobrých vztahů“, tj. oportunisticky. Nejde pochopitelně o odmítní principu spolupráce. Na jiném principu nelze uskutečňovat vedoucí úlohu strany vůči hospodářským orgánům, tj. vůči orgánům téže státní moci, ježž vedoucí sílu strana představuje.

³⁷ Usnesení MěV přijatá v souvislosti s projednáním závěrů průzkumu v ZJS ukládají, aby „všechny zásadní otázky byly projednávány v kolektivu volených orgánů, a ne tak, jak se mnohdy dosud děje, mezi třemi funkcionáři, tj. mezi hospodářským vedoucím, předsedou stranické a odborové organizace“. (Viz článek *Kontrola za účasti pracujících...*, Rudé právo, 7. dubna 1962.)

³⁸ „Zamýšlíme v nových stanovách zejména více zdůraznit práva a odpovědnost komunistů a organizací strany za plánovitý rozvoj národního hospodářství, za prosazování nové techniky a v souvislosti s tím vyzvednout význam kontroly práce a rozpracovat otázky práva kontroly stranických organizací v hospodářství a na všech pracovištích (podtrženo námi OS-JS),“ zdůrazňuje se v dopise ÚV KSC.

³⁹ „Stranické výbory oddělují právo kontroly od velké náročnosti na svou vlastní práci, chápou právo kontroly jednostranně, jako by záleželo pouze a především ve vyjadřování se ke zprávě hospodářského pracovníka; právo kontroly však nelze oddělovat od rozvíjení a prohlubování různých forem účasti pracujících na řízení a kontrole výroby“. (Viz zprávu komise MěV KSC o výsledcích průzkumu v ZJS). Podobně se konstatuje v článku Rudého práva: „Usnesení... jsou zaměřena převážně jen na výčet úkolů, které mají plnit soudruzi v hospodářském vedení, a zcela ojediněle je v nich pamatováno na vlastní organizátorskou a ideologickou práci stranické organizace a komunistů ve výrobě.“

⁴⁰ „Místo politického zajišťování hospodářských úkolů, místo toho, abychom věnovali nejvíce času růstu politické uvědomělosti svých členů a všech pracujících, jsme přímo zajišťovali hospodářské úkoly,“ praví se v sebekritickém rozboru zprávy výboru jedné základní organizace. Podobně se v hlavním závěru průzkumu organizovaném lektorskou skupinou výstavby strany stranické organizace v ZJS konstatuje, že „hospodářským úkolům je věnován převážný čas základních organizací, a to mnohdy i na úkor vnitrostranických úkolů; při jejich řešení chybí však stranickost: Základní organizace si však musí být vědoma toho, že bude-li vykazovat dobré výsledky v organizátorské, ideologické a vnitrostranické práci, bude mít připravenou půdu k dobré práci v plnění hospodářských úkolů“.

⁴¹ Viz dopis ÚV KSC, str. 12.

⁴² Při průzkumu v ZJS členové komise několikrát zaznamenali názor, že kontrolu hospodářských orgánů nelze dostatečně uskutečňovat proto, že prý je současný stav ekonomických a technických znalostí pracujících příliš nízký. (Viz článek o výsledcích průzkumu v Rudém právu, 7. IV. 1962.)

⁴³ Obsáhlý materiál ilustrující tendence obsazovat klíčové stranické funkce odpovědnými hospodářskými pracovníky (protože „rozumí hospodářství“) shromáždila komise MěstV KSC, která prováděla průzkum v řadě brněnských závodů v první polovině roku 1962.

⁴⁴ Tento rys charakterizuje dopis ÚV KSC jako nejvážnější příčinu nízké úrovně řízení hospodářství (viz str. 11).

⁴⁵ Zabýváje se vlastnostmi, které má mít stranický pracovník, hovořil N. S. Chruščov na XXII. sjezdu strany, že musí (stranický pracovník) mnoho znát, nemusí však být odborníkem ve všech vědních oborech. Hlavní je, že musí hluboce chápat a milovat živou práci s lidmi. V té souvislosti pak hovoří o tom, že síla stranického řízení je v jeho kolektivnosti, jež pomáhá stmelovat nadání mnohých v jediné nadání, schopné tvořit velká díla. (Zpráva ÚV KSSS XXII. sjezdu KSSS, *Nová mysl*, zvl. číslo 1961, str. 42.)

⁴⁶ Při průzkumu v Závodech Jana Svermy se členové komise často setkávali s názorem, že nedostatky ve stranické práci plynou z materiální závislosti stranických funkcionářů. Představa, že dělníci-komunisté (i členové výboru) jsou materiálně závislí na mistrech, a proto ve svých funkcích nemohou prosazovat vedoucí úlohu strany, vyvěrá ovšem z empirického, povrchního přístupu k věci. Postihuje jen psychologickou stránku jevu. Tato skutečnost je však odrazem oportunistické praxe. Nevěvěrá z podstaty socialistických společenských vztahů.

⁴⁷ „... zhusta zůstává nepochopen pravý obsah socialistické soutěže,“ píše autor úvodní stati v *Hospodářských novinách* (25. května 1962), „staví se jakási přehrada mezi soutěží a výrobou, soutěž se zužuje na přijetí, kontrolu a plnění závazku. Přijmout závazek, pravidelně jej kontrolovat a včas i kvalitně plnit, je sice velká věc, ale nevyjadřuje celý obsah soutěže.“ (Úvodník *Co je obsahem socialistického soutěžení* napsal Vítězslav Vinklárek, pracovník ÚV KSC.)

⁴⁸ V tomto smyslu kritizuje úvodník Rudého práva ze dne 22. dubna 1962 pod příznačným názvem *Na základech spolupráce* postoj oněch pracujících, kteří se spokojují s pasivním konstatováním: „Ať nám hospodářští vedoucí vytvoří podmínky a my budeme soutěžit!“ apod.

КОНТРОЛЬ НАД ХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ОРГАНАМИ В СВЕТЕ ЛЕНИНСКОГО СТИЛЯ РАБОТЫ

Авторы настоящей статьи доказывают, что право контроля над хозяйственными органами, установленное Уставом партии и утвержденное X съездом КПЧ в 1954 г., является выражением основного вопроса соотношения между социалистической экономикой и политикой. Контроль над хозяйственными органами не может поэтому сводиться к одной из обычных форм организационной работы партии, так как он представляет собой основной вопрос партийного управления хозяйством. Повышение уровня партийного управления хозяйством зависит поэтому непосредственно и прямо пропорционально от усовершенствования контроля над хозяйственными органами.

Главным препятствием повышения качества этого контроля является сужение его роли на более менее пассивное регистрирование недостатков и на задавание задач хозяйственным работникам со стороны партийных комитетов. Это приводит к ограничению участия масс, партийных и беспартийных, в осуществлении контроля. Однако это противоречит ленинскому стилю работы. Стремление партийных организаций к преодолению этих отрицательных явлений находит обычно выражение в требовании партийности (политичности) контроля, направленном против узкого экономического понимания партийного управления хозяйством, против замены хозяйственных органов и против подчинения партийных организаций хозяйственным органам.

Стремление к партийности нередко подвергается искажению. Оно сводится к требованию, чтобы партийные организации уделяли большее внимание вопросам политической работы в буквальном смысле, чем вопросам экономическим. Это приводит к снижению ответственности партийных организаций, к отрыву партийно-политической работы от решения практических экономических вопросов и к проявлению административно-бюрократических черт в методах и этике партийной работы.

Путь к усовершенствованию контроля над хозяйственными органами идёт лишь через тесную связь всей организационной и воспитательной работы партии с конкретными задачами экономического строительства, в частности с задачами технического развития и повышения квалификации широчайших масс. На этом основании можно преодолеть все тенденции, оппортунистическим образом снижающие значение политики и партии.

Перевела Н. Кишова

KONTROLLE DER WIRTSCHAFTSORGANE IM LICHT DES LENINISTISCHEN ARBEITSSTILS

Die Verfasser der vorliegenden Studie führen den Beweis, daß sich in dem Kontrollrecht der Wirtschaftsorgane, das in dem Parteistatut durch den X. Parteitag (1954) verankert worden ist, die grundlegenden Fragen der wechselseitigen Beziehung zwischen sozialistischer Ökonomik und Politik widerspiegeln. Die Kontrolle der Wirtschaftsorgane kann man daher nicht auf eine der geläufigen Formen der organisatorischen Parteiarbeit einschränken. Sie stellt eine Schlüsselfrage der parteilichen Wirtschaftsleitung dar. Die Hebung des Niveaus der parteilichen Wirtschaftsleitung hängt daher unmittelbar und direkt proportional von der Vervollkommnung der Kontrolle der Wirtschaftsorgane ab.

Haupthindernis in den Bestrebungen, diese Kontrolle zu vervollkommen, liegt in der Einengung deren Bedeutung auf eine mehr oder minder passive Registrierung von Mängeln und Erstellung von Aufgaben an die in der Wirtschaft wirkenden Mitarbeiter durch die Parteikomitees. Somit wird die Kontrolle durch die Massen, Parteimitglieder und Parteilosen eingeschränkt. Dies steht im Widerspruch zu dem leninistischen Arbeitsstil. Die Bestrebungen von Parteiorganisationen, diese negativen Erscheinungen zu überwinden sind gewöhnlich in der Forderung nach parteilichen (politischem) Charakter der Kontrolle verkörpert, die gegen die eng ökonomische Auffassung der Wirtschaftsleitung durch die Partei, gegen die Ersetzung (Dublieren) der Wirtschaftsorgane sowie gegen die Unterordnung von Parteiorganisationen der Wirtschaftsorganen ausgerichtet ist.

Nicht selten werden jedoch die Bestrebungen um Parteilichkeit entsteht. Sie werden auf die Forderung eingeschränkt, wonach die Parteiorganisationen dem Fragenkreis der eigentlichen politischen Arbeit mehr Aufmerksamkeit widmen sollen als den wirtschaftlichen Fragen. Dies führt zu einer Verminderung der Verantwortlichkeit der Parteiorganisationen, zur Trennung der parteilich-politischen Arbeit von der Lösung praktischer Wirtschaftsfragen und unterstützt

das Wachstum administrativ-bürokratischer Züge in den Methoden und im Stil der Parteiarbeit.

Der Weg zu einer Vervollkommnung der Kontrolle der Wirtschaftsorgane führt nur über eine enge Verknüpfung sämtlicher organisatorischer und erzieherischer Parteiarbeit mit den konkreten Aufgaben des Wirtschaftsaufbaus, insbesondere mit den Aufgaben der technischen Entwicklung und mit der Hebung der Qualifikation der breitesten Massen. Auf dieser Grundlage werden alle Tendenzen überwunden, die in opportunistischer Weise die Bedeutung der Politik und der Partei herabsetzen.

Übersetzt von Rudolf Merta

